नातं

(दीर्घांक)

चं. प्र. देशपांडे

नातं
(दीर्घांक)

-- चं.प्र.देशपांडे.

अनिल आणि अनघा प्रवेश करतात. अनिल दार लावून घेतो. वादळातून आल्यासारखे. अनघाचे कपडे चुरगळलेले आणि गालावर एखादा ओरखडा. दोघांच्याही डोक्यांत विचारांचं काहूर. मूक. नवाचे टोले पडतात. नंतर अनघा एकदम रडायला लागते. प्रचंड दडपण फुटल्यासारखी ओक्साबोक्शी रडू लागते. अनिल नुसता पाहतो आणि स्वस्थ राहतो. खालमानेनं बसून राहतो.

.

अनिल: (उठतो. बोलायचा प्रयत्न काही क्षणांनी जमतो.) -- खरं म्हणजे -- खरं म्हणजे ...मी पळालो नाही... मी पळालो ते आणखी काही लोकांची मदत मिळवण्यासाठी...म्हणजे--

अनघा: सगळं संपलं आहे आता...सगळं संपलं आहे... (पुन्हा हुंदके ...)

अनिल: (थोड्या वेळानं --) कॉफी घेणार ? मी करतोय.

अनघा: तू करतोयस ? का ? दोन वर्षांत आजच का ? (अनिल आत जायला लागतो --) नकोय. काहीही नकोय मला...

अनिल: (तसाच उभा राहून पण तिच्याकडे न पाहता --) बरं...मग...मग आता...,

अनघा: कृपा करून काहीही बोलू नकोस...तुझी बायको असल्याची लाज वाटतेय मला ...लाज ...

अनिल: कबूल आहे.

अनघा: (संतापून --) कबूल आहे! तुला शरम नाही वाटत ? दोन तासांपूर्वी तुझ्या या बायकोचा एका परक्या पुरुषानं उपभोग घेतला आहे ! तुला शरम नाही वाटत ?

अनिल: वाटते. (शांतता.)

अनघा: आपलं नातंच संपून गेलं आहे. तू आता माझा नवरा राहिलेलाच नाहीस. तू माझा नवरा असल्यासारखं वागू शकला नाहीस. सगळं संपून गेलं आहे.

अनिल: कोण जाणे. मी असा कसा वागलो, बरोबर काय, चूक काय, हे कशामुळं ठरलं ? -- सगळा गोंधळ उडालाय डोक्यात.

अनघा: शरम वाटायला पाहिजे तुला.

अनिल: वाटायला पाहिजेच. तुझा नवरा असून मी त्या माणसाला आणि त्याच्याजवळच्या शस्त्राला घाबरलो.

अनघा: प्रेमविवाह केला आपण -- प्रेम --(रडू लागते --) परपुरुषानं बळानं उपभोग घेतलेल्या आपल्या स्वतःच्या बायकोला तू विचारतोयस -- कॉफी हवीय का ?

अनिल: अजूनही...मला वाटतं...तक्रार नोंदवू या आपण...

अनघा: (किंचाळते --) त्याला शिक्षा होऊन करायचीय काय आता ? (शांतता.)

अनिल: घडलंयच सगळं असं की, आपोआपच मन शरमिंदं व्हावं. माझ्या विचारावर किंवा इच्छेवर अवलंबूनच नाहीय ते.

अनघा: कृपा करून काही बोलू नकोस.

अनिल: (जणू स्वत:शीच --) तो माणूस अगदी निकराचा होता. पिसाळल्यासारखा दिसत होता. त्याच्या हातातला सुरा रक्ताच्या तहानेनं जसा तडफडत होता --

अनघा: (चवताळून --) तू काहीच प्रतिकार केला नाहीस -- थोडासुध्दा.

अनिल: समोर मृत्यू होता.

अनघा: हे असं नुसतं जिवंत राहणं महत्त्वाचं वाटलं तुला -- हे असं ? नपुंसकासारखं - कणाहीन --

अनिल: मी मृत्यू पत्करायला हवा होता.

अनघा: कुणाला माहीत ? चेवानं लढला असतास तर कदाचित तो घाबरून पळालाही असता.

अनिल: आणि तेवढ्याही लढतीत एखादा वार सहज वर्मी बसू शकला असता.

अनघा: नुसतं स्वत:चं जिवंत राहणं महत्त्वाचं वाटलं तुला ...

अनिल: मी मरायला हवं होतं !

अनघा: हवंच होतं. मग नंतरची कोणतीही आणि कितीही मोठी दु:खपरंपरा आपल्या अभंग नात्यानं उजळलेली वाटली असती मला.

अनिल: तुझ्या आताच्या दु:खाबद्दल वाईट वाटतंय मला. तुझ्या पाठीवरून-केसांवरून हात फिरवावा वाटतोय ; पण धीरच होत नाही.

अनघा: आता माझीही भीती वाटणारच तुला. राहिलंय काय आता तुझं ? तुला वाटतंय की आपण जिवंत राहण्यात यशस्वी झालोय.

अनिल: त्यावेळी हे इतकं सगळं खरंच लक्षातच आलं नाही माझ्या. काहीतरी घडून गेलं नुसतंच सगळं...आपलं अभंग नातं उजळ वाटलं असतं तुला...वाटलं असतं...पण...माझं काय झालं असतं?

अनघा: आता काय झालंय तुझं ? आता काय झालंय ? चेहरा बघ आरशात. शेणाच्या थप्प्यासारखा लुळापांगळा चेहरा बघ तुझा.

अनिल: आपोआपच मी तसा झालोय. माझा माझ्यावर ताबाच राहिलेला नाही... उगीच आपण इतक्या लांब फिरायला गेलो. गेलो नसतो तर हे काही घडलं नसतं. हे घडलं नसतं तर फार बरं झालं असतं.

अनघा: तुझी मला आता फक्त दया येते आहे. खरं म्हणजे किळस यायला हवीय मला तुझी.

अनिल: मी मेलो असतो म्हणजे माझा तुला अभिमान वाटला असता.

अनघा: निश्चितच वाटला असता. कारण शेवटपर्यंत तू माझा नवरा राहिला असतास.

अनिल: आणि त्यानंतरही कदाचित घडलं ते घडलं असतंच.

अनघा: चाललं असतं ते. पाहिजे तर मीही आत्महत्या करून टाकली असती नंतर.

अनिल: पोटातल्या जीवासह !

अनघा: तुझं बीज !(फुटत-रडत --) तुझं ! तू नवरा नाहीयस माझा... तू नवरा नाहीयस माझा...

अनिल: हे काही घडलं नसतं तर त्याचा जन्म सहज सरळच वाटला असता तुला. इतर कोणत्याही जन्माइतकाच.

अनघा: कीड वाढवतेय मी माझ्या गर्भाशयात. एका गोजिरवाण्या दिसणाऱ्या, मनानं लुळ्यापांगळ्या, भित्र्या, कणाहीन, अभिमानहीन, स्वत्वहीन असलेल्या किड्याचं बीज...

अनिल: तुझा संताप बरोबरच आहे अनघा. तू काहीही म्हणावंस, काहीही करावंस हेच बरोबर आहे. मी सहन करणार आहे सगळं. माझे विचारच जणू थांबलेत. मला काहीही समजत नाहीय आणि तरीही शरमेनं मी इतका काळा पडत चाललोय. (इथे बरेच क्षण रिकामे जातात.....) तुझे बाबा येणार आहेत. मी स्टेशनवर जाऊन यायचं ठरलंय ना -- येऊ जाऊन ?

अनघा: आता आठवण होतेय तुला -- कशाला ? तुझी वाट बघत थांबणार आहेत ते स्टेशनवर ? काही नको जायला. येतील नाहीतर न येतील...(पुन्हा हुंदके फुटतात --)....काय राहिलंय काय आता...

अनिल: आज ते नाही आले तर बरं होईल. त्यांना हे सगळं सहन होणार नाही.

अनघा: आणि तुला सहन होतंय सगळं...धीरोदात्त, शूर पुरुष तू !

अनिल: कितीही बोलू नये म्हटलं तरी बोललं जाणारच आता... आपल्या संबंधाचा सर्वनाश कसा झाला आहे हे कळेपर्यंत चालूच राहणार हे ...आणि यात कुठलाच आधार राहणार नाही...आपलाही एकमेकांना आधार राहू शकणार नाही...आपण एकटे झालोयत...

अनघा: आता सगळी हुशारी सुचेल तुला...बाबा आले तर मी यातलं त्यांना काही बोलू नये अशी इच्छा आहे तुझी....

अनिल: नाही अनघा -- तू काय करावंस याचा विचार करायचा अधिकारच कुठं राहिलाय माझा ? अगदी परके होऊन गेलोत आपण...कुठं जाणार आहे हे सगळं काही समजत नाही... काही समजत नाही...

अनघा: समजायची आवश्यकताच काय आहे आता ? समजायला हवं होतं ती वेळ निघून गेल्यावर ?
(एवढ्यात दार वाजतं. अनिल हताशपणे, अगतिकपणे अनघाकडे पाहतो. मग जाऊन दार उघडतो. बाबा येतात. अनिल त्यांच्या हातातली पिशवी, बॅग घेतो आणि ठेवतो.)

बाबा: गाडी लेट झाली पंधरावीस मिनिटं --

अनिल: स्टेशनवर आम्हाला पाहिलं असेल तुम्ही --

बाबा: होय ना -- पण म्हटलं नसतील आले -- आलो मग -- (अनघाला सगळं अनावर होतं आणि ती हमसाहमशी रडू लागते. अनिल अपराधी मुद्रेने उभा.) अरे अरे -- काय झालं काय हिला ? अं ? (ते जवळ येताच अनघा त्यांच्या गळ्यात पडून रडू लागते. त्यांच्या काही लक्षात येत नाही.) अगं, अगं, काय झालं ? इतकं काय झालं ? (अनिलकडे पाहतात. तो तोंड फिरवून उभा.) काय भांडण-बिंडण झालं काय तुमचं ? अगं, होतात भांडणं नवराबायकोची -- संसार म्हणजे आलंच ते सगळं --गप गप -- कमाल आहे बुवा... माधुरी, हे इतकं चांगलं नाही -- काय हे ! ह्यॅ ! (लटकेपणानं --) अनिलराव, फार भांडता वाटतं तुम्ही आमच्या पोरीशी ! छे छे छे ! फार नाजूक मनाची आहे हो ती -- चला – माधुरी, आता बस कर बघू -- चहा कर मला -- जा -- हं -- चल ऊठ बघू -- (ती हमसतच उठते.) हं -- चला -- म्हणजे आता आलं लक्षात -- मंडळी भांडणात रंगली होती म्हणून स्टेशनवर आली नाहीत -- असू दे -- चला.

अनिल: तुमचं जेवणही व्हायचं असेल. तुम्ही चहा घ्या -- तोपर्यंत मी डबा घेऊन येतो.

बाबा: म्हणजे स्वयंपाकालाही बुट्टी दिसतेय -- छान !

अनघा: काही नकोय आणायला डबा --

बाबा: आता मात्र राग येईल हं मला -- अगं, किती ताणायचं ते ? -- याच्यापुढं कुठं करत बसतेयस -- आणू देत डबा -- पण थांबा की अनिलराव -- तुम्हीही चहा घेऊन निघा --

अनघा: जाऊ देत त्याला --

अनिल: जवळच आहे -- आलोच मी -- (जातो. अनघा आत जाते. बाबा -- शर्ट काढणे, सामान बाजूला ठेवणे, हुश्श करून बसणे -- इत्यादी करत बोलत राहतात --)

बाबा: कठीण बुवा तुम्हा पोरांचं ! घरात बाळ यायचे दिवस आणि भांडताय कसले इतके ! बातमी कशी आनंदानं कळवलीत अगदी ! अगं, मीही भांडायचो तुझ्या आईशी -- तीही माझ्याशी भांडायची -- पण तुझ्या जन्माच्या आधीचे महिने म्हणजे -- वा ! आदर्श कुटुंब होतं आमचं. आता ती लौकर वारली

म्हणून, नाहीतर तिच्याकडूनही हेच ऐकायला मिळालं असतं तुला -- अशा वेळी शक्य तो टाळावीत भांडणं -- एकमेकांची मनं समजून मजेत राहावं – हे -- हे तुमचं काही आपल्याला आवडलं नाही -- अजिबात आवडलं नाही -- हे ताबडतोब थांबलं पाहिजे -- कारणं काहीही असोत -- हे बरोबर नाही... आणि चूक-बरोबर काहीही असो -- बायको म्हणून तू माघार घेतली पाहिजेस, असं आमचं एक आपलं जुनं मत आहे. नव्या मतांची जास्त कौतुकं करत बसू नका. आणि हे जर तुला ऐकायचं नसेल तर मी आपला जातो परत -- फार काहीतरी बोललीस असणार तू अनिलरावांना --चेहरा काळवंडून गेला होता नुसता -- आता म्हातारपणात तरी चार दिवस शांत जाऊ देत आमचे -- आयुष्यभर कुतरओढ झालीच आहे -- (अनघा चहाची कपबशी घेऊन येते. त्यांच्या हातात देते. काही बोलत नाही. नुसती डोळे पुसते. नाक पुसते.) काय म्हणतोय मी -- अं --

अनघा: तुम्हाला वाटतंय तसं काही नाही आहे --

बाबा: अगं, मग ही काय रडारड चाललीय तुझी ?

अनघा: काही नाही -- जाऊ द्या ते -- तब्बेत कशी आहे तुमची ?

बाबा: बरी आहे. तुमचं कसं काय ? ही भांडणं वगैरे सोडा -- बाकीचं कसं काय ?

अनघा: ठीक आहे.

बाबा: हं, मग ठीक आहे. आणि हा गालावर ओरखडा कसला तुझ्या ? इतकं झालं का अगदी ? छे छे छे छे छे ।

अनघा: आता जाऊ द्या ना ते --

बाबा: बरं, जाऊ द्या; पण हे बरं नव्हे, इतकंच सांगतो. बरं नव्हे हे --

अनघा: तुम्हाला एकटंच राहावं लागतंय या वयात --

बाबा: अगं, माझं जाऊ दे -- मला काही नाही वाटत त्याचं -- तुझी आई जिवंत असती तर चांगली सोबत झाली असती या वयात इतकं मात्र खरं.असो ! परमेश्वराची इच्छा !

अनघा: मला तर आठवणही येऊ शकत नाही तिची. पाहिलेलंसुध्दा आठवत नाही.

बाबा: (सुस्कारून --) जाऊ दे ! असेच आणखीही दिवस जातील -- तुझं मार्गी लागलंय एवढं एकच समाधान आहे -- तुम्ही सुखात राहा म्हणजे झालं -- असो. (उठत --) जाऊन येतो जरा -- पाणी आहे ना तिकडे --

अनघा: हो -- (बाबा जातात.)...कसं सांगू तुम्हाला ? बायको म्हणून माघार घ्यायसारखं नाहीय हे -- वाटलं होतं की तुम्ही आल्यावर सगळं सगळं सांगावं -- खूप रडावं. वाताहात झालीय माझी -- उद्ध्वस्त झालाय संसार माझा ...पण...पण तुम्हीही आता माझे राहिलेले नाही आहात...वयामुळं दुबळे झालाहात तुम्ही...आयुष्यभर माझ्यासाठी केलेल्या काबाडकष्टांनंतर त्याचा सगळा थकवा आता येऊ दिलाय तुम्ही -- आणि म्हातारपण...बाबा, आता तुमचाही आधार नाही मला...तुमचाही आधार नाही....(हुंदके देते. मग हळूहळू सावरते...डोळे पुसते...अनिल डबा घेऊन येतो. दार लावतो. तिच्याकडे पाहतो. ती पाहात नाही. आत जातो. डबा आत ठेवून बाहेर येतो. अपराध्यासारखा बसून राहतो...काही क्षण... मग बाबा येतात.)

बाबा: हं -- आणलात डबा ?

अनिल: हो --

बाबा: हं -- कसं काय चाललंय ? नोकरी-बिकरी ?

अनिल: ठीक आहे...(ते काही बोलत राहतात. अनघा स्वस्थ बसून... काही क्षण... अंधार...पुन्हा प्रकाश पडतो तेव्हा अनिल आणि अनघा.)

अनिल: बाबा वर गच्चीवर गेले झोपायला ते बरं झालं. तुझा संताप तुला मोकळा करता येईल...

अनघा: कधीच संपणार नाही तो... मनातनं बरं वाटतंय तुला -- मी काही सांगू शकले नाही त्यांना -- विसावलायस तू...बेशरम...

अनिल: अनघा, इतके दिवस प्रेम करत होतीस तू माझ्यावर...एकमेकांवर प्रेमाचे हक्क होते आपले...खरंच गोंघळून गेलोय मी...काहीच समजत नाहीय मला आणि तरीही शरमेनं इतका काळा पडतोय मी ...

अनघा: म्हणजे तुझी शरमही खरी नाही. तुला तुझं वागणं बरोबरच वाटतंय. तुझी शरम उपरी आहे.

अनिल: मला वाटतं, तुझ्या म्हणण्यात तथ्य आहे. खरंच, माझी ही शरम उपरी असण्याची शक्यता आहे. कदाचित् या परिस्थितीत माझ्याकडून हेच अपेक्षित आहे, असं मला वाटत असेल.

अनघा: म्हणजे तू नुसता भित्रा नसून क्रूरही आहेस. मग ऐक तर -- तुझा तो तेव्हाचा गोठलेला चेहरा आणि प्रतिकारहीन बुजगावण्यासारखा पौरुषहीन आविर्भाव पाहिला...आणि मग मीही त्याला प्रतिकार केला नाही...(या शेवटच्या वाक्यानं भयानक शांतता निर्माण होते.)

अनिल: म्हणजे तूही सामील झालीस !

अनघा: ते मला माहीत नाही. निदान आता माझ्या अनुभवाचं तपशीलवार वर्णन विचारायचा हिडीसपणा तरी दाखवू नकोस.

अनिल: अजब आहे. किती अनपेक्षितपणे मी एक अतिक्षुद्र -- सर्वांनी सर्व तऱ्हेच्या शिव्या द्याव्यात आणि तोंडावर थुंकावं असा -- अतिक्षुद्र माणूस झालोय ! काही तासांपूर्वीच मी एक संपूर्ण माननीय,सभ्य गृहस्थ होतो...

अनघा: जे घडलं ते बरं झालं. तुझं हे खरं स्वरूप उघडकीला आलं. नसत्या भ्रमात संसार करत राहिले असते मी तुझ्याबरोबर.

अनिल: पण हे घडलं नसतं तर तू भ्रमात आहेस हेही तुला कळलं नसतं. आणि मलाही कळलं नसतं.

अनघा: पण आता कळलं आहे.

अनिल: मलाही कळलं आहे.पण हाही एखादा नवा भ्रम तर ठरणार नाही ? काही वेगळंच घडलं तर ?

अनघा: आयुष्य फार सोपं करायला बघतोयस तू. नुसतं जिवंत राहणं म्हणजे आयुष्य वाटलं तुला. तू माझा नवरा होतास. मी तुझी बायको होते...माझं रक्षण करायची जबाबदारी होती तुझी ... आणि तुझ्या बायकोकडे दुसऱ्यानं अभिलाषेनं येणं...यानं स्वाभाविकपणेच चवताळायला हवं होतंस तू ...कशाचाही विचार न करता त्याच्यावर तुटून पडायला हवं होतंस...माझ्यावरचा फक्त तुझाच हक्क तुला प्रखरपणानं महत्त्वाचा वाटला असता तर हेच घडलं असतं तुझ्या हातून. पण हे घडलं नाही याचा अर्थच असा की, दुसऱ्या कुणाशी माझा संग झाला तरी चालेल हीच तुझी भूमिका होती. म्हणजे आपलं नातं मुळातच अस्तित्वातच नव्हतं. आपण कुणी नव्हतोच एकमेकांचे.

अनिल: म्हणजे या सगळ्या खऱ्या गोष्टींना धरूनच झालं वागणं माझं --

अनघा: तुझ्या वागण्यातून या खऱ्या गोष्टी उघड्या झाल्या -- ...त्या माणसानं कशा का पध्दतीनं असेना माझ्यावर आता त्याचा एक नवा हक्क निर्माण केलाय... निर्लज्जपणानं बघू नकोस माझ्याकडे...तो माणूस पुन्हा कधीही नुसता समोर आला तरी गोठून मरून जाशील तू... त्याच्यासमोर मला हातही लावायचं धैर्य होणार नाही तुला... त्याच्या नुसत्या नजरेनं पुतळ्यासारखा उभा राहशील तू... खरं तर

त्या माणसाचे आभारच मानते मी मनातनं...मला हवा होता तसा पुरुष तू नाहीस हे कळून आलं मला त्याच्यामुळं...बरं झालं, त्याला वाटमारीचा हेतू सोडून ही वेगळीच इच्छा झाली ।

अनिल: म्हणजे हा उद्देश नव्हताच त्याचा ? तुला कसं कळलं ?

अनघा: त्याच्याकडूनच. पैसे मिळवायला उभा होतो म्हणाला; पण पैशाहून खूप जास्त महत्त्वाची वस्तू मिळाली म्हणाला. सगळं झाल्यावर माझं मंगळसूत्र, बांगड्या यांना हातही लावला नाही त्यानं ...
(काही क्षण रिकामे...)

अनिल: इतक्याही प्रसंगातून तू हळूहळू सावरत चालली आहेस. माझा नालायकपणा अगदी व्यवस्थित सिध्द करते आहेस.

अनघा: तुझ्यासारख्या भेकड नवऱ्याची बायको दुसरं काय करणार ? ओरडून सांगेन मी लोकांना --
लोक हो ऽ
हा माझा नवरा --
हा निव्वळ भेकड आहे. याच्याबरोबर असताना माझ्यावर बलात्कार झाला तरी यानं काहीही केलं नाही. आता तो म्हणतोय की, मी यातूनही सावरत चालले आहे. त्याचा नालायकपणा नीट सिध्द करते आहे. आता लोकहो, तुम्हीच सांगा -- याच्यासारख्या भेकड नवऱ्याची बायको या नात्यानं मी दुसरं काय करणार ? काय कारणार ? अं ?... आई होणार म्हणे ! तुझ्यासारख्या किड्याच्या मुलाची !
(एवढ्यात बाहेरून बाबांच्या ' माधुरी, ए माधुरी ! ' अशा हाका --)

अनिल: हा म्हातारा एक नेमका आत्ताच येऊन टपकलाय. (असं म्हणत जाऊन दार उघडतो. बाबा वळकटी घेऊन आत येतात.)

बाबा: पाऊस यायला लागला हो थोडा थोडा. म्हटलं, इथं झोपणं काही खरं नाही आणि तुम्ही अजून झोपला नाहीत काय -- भांडणं मिटली की नाही अजून --

अनिल: भांडणं मिटली की -- लग्नाआधीच्या प्रेमाच्या आणि लग्नानंतरच्या काही चांगल्या चांगल्या आठवणी काढत बसलो होतो --

बाबा: मग हरकत नाही -- हा पाऊस एक आला हो तेवढ्यात -- आणि गच्चीत वाळत टाकलेले हे कपडे आपलेच होते ना -- तेही आणले काढून -- नाही तर उद्या झाली असती पंचाईत तुमची -- सगळे भिजून गेले असते -- नाही तर तुम्ही इकडं रंगलेले जुन्या आठवणींत --

अनिल: तुम्ही खालीच झोपा आता --

बाबा: होय तर -- आता कुठं जातोय पावसात -- तरुणपणी केले बघा सगळे प्रकार मनसोक्त. अहो, भर पावसात -- पुरानं तुडुंब सुसाट वाहणाऱ्या नदीतून दोन-दोन मैल पोहत जायचो आम्ही -- जिवाची पर्वा नव्हती -- जिवाची काळजी ही आता अलीकडं सुरू झाली बघा म्हातारपणात --

अनिल: ते बरोबर आहे.

बाबा: अलीकडच्या तुम्हा तरुण मंडळींना मात्र शारीरिक कष्टाचं काही महत्त्वच राहिलेलं नाही -- शक्ती ही वापरून वाढत असते -- न वापरलेली शक्ती निरुपयोगी होत जाते --

अनिल: खरं आहे --

अनघा: त्याला काही सांगून उपयोग नाही बाबा, झोपा तुम्ही.

बाबा: हे, हे मला आवडत नाही -- बायकोनं नवऱ्याची अशी किंमत करू नये -- ही आमची शिकवण नव्हे हं अनिलराव -- ही हिची स्वत: वाढवलेली अक्कल आहे.

अनिल: पण तिचं बरोबर आहे --

बाबा: बरोबर आहे ? संपलंच मग -- तुमचंच प्रोत्साहन म्हटल्यावर काय मग -- (हसतात.) विनोदानं बोललो हो -- मनावर नका घेऊ बरं. मी झोपतो आतल्या खोलीत -- तुम्हीही झोपा आता. उशीर झालाय खूप. उद्या कामावर जायचं असेल ना --

अनिल: होय ना -- नाही -- रजा आहे उद्याची --

अनघा: कर्तव्यात चुकारपणा घडायचा नाही बाबा कधी याच्याकडून -- उद्याची रजा आहे ते सोडा --

बाबा: असंच पाहिजे -- असंच पाहिजे -- (असं म्हणत वळकटी घेऊन आत जातात. आतून --) तुम्ही उठलात की उठव गं माधुरी. मलाही हल्ली लौकर झोप लागत नाही -- आणि मग पहाटे डोळा लागतो.

अनघा: हं -- झोपा तुम्ही. सावकाश उठलात तरी चालेल -- याचीही रजाच आहे उद्या. (अनिलला --) एवढ्या अपमानानं निदान तुझा निद्रानाश तरी होईल अशी आशा आहे. अर्थात् अपमान झाला असला तर -- (अनिल काही बोलत नाही.) हं काढा आता प्रेमाच्या आठवणी पुन्हा -- लाजेनं गोठल्या नसल्या तर --

अनिल: तू बोलत राहा -- ओकत राहा तुझा संताप -- मी ऐकत राहतो -- वाटलं तर मारून टाक मला. हरकत नाही --

अनघा: बाबांचं बोलणं इतकं मनावर घेतलंस वाटतं. अगदी जिवाचीही पर्वा राहिली नाही ती -- असू दे -- मी काढते आठवणी -- पहिली आठवण येतीय ती म्हणजे तू एकदा म्हणाला होतास की ' तुझ्यासाठी मी वाट्टेल ते करीन -- जीवसुध्दा देईन.'-- त्याची -- आणि मी तुझ्या तोंडावर हात ठेवला होता -- आणि तुझ्या मिठीत आले होते -- दुसरी आठवण म्हणजे पहिल्या रात्री उडालेल्या तुझ्या गडबडीची – तिसरी, लग्नाचा पहिला वाढदिवस आपण अगदी मिनिटामिनिटाचं प्लॅनिंग करून तुडुंब मजेत घालवला त्याची. चौथी दिवस गेल्याचं कन्फर्म होताच तू हर्षानं वेडा झालास त्याची -- पाचवी तू बाळासाठी लोकरीच्या लड्या आणल्यास ती -- सहावी --

अनिल: नको अनघा -- पुरे आता --

अनघा: आणि सहावी म्हणजे खरं तर पहिलीच्याही आधीची -- लग्न झाल्यावर बाबांच्या गळ्यात पडून मी खूप खूप रडले त्याची -- (इथं पुन्हा हुंदके फुटतात...) मी लहान असताना आई वारली...माझं लग्न झालं आणि बाबा पोरके झाले...आणि आता मी उद्ध्वस्त झाले...सगळीच फुटक्या नशिबाची होतो आम्ही....

अनिल: तू सगळं चांगलंही कुत्सितपणानं बोलतेयस --

अनघा: मग तू बोल -- बिन-कुत्सितपणानं --

अनिल: मी एकदा चॉकलेटस् आणली होती आणि एकेक चॉकलेट दोघांनी दोन्ही बाजूंनी खायला सुरुवात करून एकाच वेळी मधे संपवायचं असा खेळ आपण खेळत बसलो होतो, ते नाही आठवत तुला ?

अनघा: ओहो -- ते आठवतंय तुला ! अं !

अनिल: हसतेयस तू -- पण एकमेकांवरचं प्रेम नव्हतं ते ?

अनघा: हे प्रेम तर हातात सुरा धरूनही करता येतं. आता एवढ्यात तरी हे विसरून चालणार नाही तुला --

अनिल: (सुस्कारून बसतो. डोकं खाली घालून हातात धरतो.) थकून गेलोय मी.

अनघा: हं -- आणि पायही दुखत असतील तुझे -- पोटात चार महिन्यांचं मूल आहे तुझ्या -- मला थकायचं कारणच नाही - कारण माझ्यात, हातात सुरा धरणाऱ्या माणसाची शक्ती जमा झालीय --

अनिल: मी नालायकच आहे ; पण तूही प्रतिकार केला नाहीस -- (डोकं झटकतो.)

अनघा: तू पळालास तेव्हाच खरं तर माझा प्रतिकार संपला होता. मी फक्त प्रतिकाराचं थोडं नाटक केलं, तेही मला थोडा स्वाभिमान होता म्हणून -- नंतर मात्र व्यवस्थित सगळं होऊ दिलं मी-- (अनिल डोकं खाली घातलेला -- तसाच -- मूक हुंदके देऊ लागतो -- गदगदू लागतो. अनघा काही क्षण नुसती

तटस्थपणे पाहते. मग नजर बाजूला करते.) वेळ निघून गेल्यानंतर काही उपयोग नाही. ती वेळ साधली असतीस तर असं बायकांसारखं रडायची पाळी आली नसती तुझ्यावर. जगला असतास तर मानानं जगला असतास आणि मेला असतास तरी मान राहिलाच असता. शक्ती कमी पडल्यानं पराभव होणं हा कधीच अपमान नसतो -- आधीच पराभव पत्करून पळ काढणं हा अपमान असतो. (अनिलला तशीच पडल्या-पडल्या थकव्यानं ग्लानी आलेली असते...) झोपलास वाटतं ! आता तुझं जिवंत असणं म्हणजे जागं असणं किंवा झोपलेलं असणं -- तोंड उघडं टाकून -- आ वासून ... आणि मी ... तुझी जिवंत बायको ..तुझ्या होणाऱ्या मुलाची आई ...(हमसू लागते...गळाठत जाते...अनघाचे हुंदके वाढत जातात. आवाज मोठा होत जातो. अनिल जागा होतो. आतून बाबा -- ' माधुरी - ए - माधुरी --' म्हणतात. रडण्याचा आवाज वाढतो तसे ते बाहेर येतात. अनिल अवाक् उभा. बाबा तिच्याजवळ जातात. पाठीवर हात ठेवून ' माधुरी -- ' म्हणतात. ती वळते आणि त्यांच्या गळ्यात पडून हमसाहमशी रडत राहते. असे काही क्षण...मग अंधार...पुन्हा प्रकाश पडतो तेव्हा - रंगभूमीवर अनिल आणि अनघा.)

अनघा: मघाशी मला वाटलं की तू आता बाबांना सगळं सांगणार -- माझ्या बेअब्रूचं जाऊ दे -- पण तो धक्का पेलला नसता त्यांना.

अनघा: शहाणा आहेस.

अनिल: उलट आपल्या भांडणात तू उगीच मला इतकं बोललीस --याचं तुला दु:ख झाल्यानं तू रडत होतीस असं तू त्यांना सांगितलंस ते बरं झालं.

अनघा: ते आता खरं धरून न चालण्याइतकं डोकं ठिकाणावर राहू द्या आणि अपमानावर फुंकर मारली असं समजू नका --

अनिल: मला तू काहीही बोल, कितीही जखमी कर, पण तुझ्या वृध्द वडिलांना याचं दु:ख पोहोचू नये, अशीच माझी इच्छा होती.

अनघा: तुझ्या इच्छेसाठी टाळलेलं नाही मी ते.

अनिल: तेही अर्थात समजतंय मला...एक आश्चर्य वाटतंय मला तुझं ...इतक्याही प्रसंगातून तू नीट सावरत चालली आहेस...तुझा संताप अगदी नीट अंमलात आणते आहेस...

अनघा: दु:खानं मी वेडी झाले असते म्हणजे तुझं आयुष्य सोपं झालं असतं.

अनिल: ...आणि...आणि मला असं वाटतंय की मीही थोडा थोडा सावरत चाललोय...(ती नुसती नजर उचलून पाहते आणि स्वस्थ बसते.) तू नुसती माझी हेटाळणीच करते आहेस. अजूनही या घटनेतून बाहेर पडून आपल्यात काही नातं निर्माण करायचा प्रयत्न करता आला असता. पण तुला तुझ्या दुखावलेल्या अपेक्षेचंच महत्त्व प्रचंड वाटतं आहे. मी मोठ्या शौर्यानं वागायला हवं होतं, ही तुझी दुखावलेली अपेक्षाच आपल्या नात्याचं संपूर्ण सार झाली आहे.

अनघा: तू सावरत चालला आहेस असं तुला वाटत असेल तर ते न बोलण्याइतका तरी स्वाभिमान दाखवलास तर बरं होईल...आणि (कुत्सितपणे --) अपेक्षेशिवाय नातं निर्माण करायची एक नवी पध्दत आपण पाडू या आता --

अनिल: माझी तुझ्याकडून अशी अपेक्षा होती की, तू या शरमेच्या चिखलातून बाहेर यायला मला मदत करावीस आणि आपलं नातं अबाधित ठेवायचा प्रयत्न करावास. (अनघा अत्यंत घाणेरड्या नजरेनं त्याच्याकडे पाहते.) तुझ्या दृष्टीनं तर नातंच संपलेलं दिसतंय.

अनघा: एवढंच समजायला पुरेसं डोकं असलं तरी बास आहे.

अनिल: ठीक आहे. तुझंच खरं...समज, आता मी असं म्हटलं की तू माझी बायको -- परपुरुषानं उपभोगलेली -- म्हणजे माझ्या अभिमानाच्या दृष्टीनं जिवंतही ठेवण्यालायक नाहीस. आणि या विचारानं मी तुझा खून करायला काही हरकत नाही. माझ्या हातून मरताना तुला आपल्या नात्यावरचा भित्रेपणाचा डाग धुतला गेला असं वाटेल की नाही ? याला तरी आता नाही म्हणू नकोस. (शांतता..) कदाचित् तुझंही जगणं तुला महत्त्वाचं वाटत असेल तर तसं सांगायला हरकत नाही.

अनघा: तुझी फक्त कीव येतेय मला. आणि केलास समजा तू माझा खून, तर पुढं न्यायालयात तुला ज्या अनेक प्रश्नांना तोंड द्यावं लागेल तेव्हा पुन्हा तू शेणामेणाचा होशील.

अनिल: (जरा वेळ एकटक तिच्याकडे पाहून --) विचार प्रश्न.(हे तिला अगदीच अनपेक्षित. कसाबसा तोल सावरते. काही क्षण पाहात राहते. मग पाहातच निश्चयानं उठते. समोर येते. तो आहे तिथे उभा. शांतता.)

अनघा: (एखाद्या वकिलाच्या निग्रहानं) नाव काय तुमचं ?

अनिल: अनिल हणमंत नाईक.

अनघा: वय ?

अनिल: एकोणतीस.

अनघा: शिक्षण ?

अनिल: एम..ए.

अनघा: धंदा.

अनिल: मूळचंद मिल्समध्ये कारकून.

अनघा: तुमच्या बायकोचं नाव काय होतं ?

अनिल: अनघा.

अनघा: म्हणजे लग्नात तुम्ही ठेवलेलं ?

अनिल: होय. तिचं पूर्वाश्रमीचं नाव माधुरी होतं.

अनघा: अनघा या शब्दाचा अर्थ काय ?

अनिल: निष्पाप स्त्री.

अनघा: तुम्हाला ती तशी वाटत होती ? निष्पाप ?

अनिल: वाटतही असेल...पण त्यात बहुतेक तशा अपेक्षेचाही भाग होता. आणि हे नाव मी केवळ अर्थाकडे लक्ष देऊनच ठेवलं असं नाही. थोडं नावीन्य -- ही अक्षरं -- आणि ही अक्षररचना हीही मला आवडली असतील. शिवाय नाव म्हणायला सोपं-सुटसुटीत. बायको नवऱ्याला सोपी-सहज असावी.

अनघा: बरं, तिचा खून झाला हे खरं आहे का ?

अनिल: होय.

अनघा: कुणी केला खून ?

अनिल: मीच.

अनघा: का खून केलात तुम्ही तिचा ?

अनिल: एकदा आम्ही फिरायला गेलो होतो. फिरत फिरत आम्ही खूप लांब एका निर्मनुष्य ठिकाणी गेलो. तिथं अचानक एक सुराधारी माणूस आला...मी भीतीनं त्याला प्रतिकार करू शकलो नाही...त्यानं तिच्यावर बलात्कार केला... त्याचा खरा उद्देश वाटमारीचा होता आणि तिला पाहून त्याला ऐनवेळी ही इच्छा झाली वगैरे अप्रस्तुत आहे म्हणून ते सोडून देऊ...तर मुख्य म्हणजे त्यानंतर मला असं वाटलं की,

आता ही माझी बायको राहू शकत नाही...आणि माझी बायको नसून तिनं जिवंत राहणं हे मला अपमानास्पद वाटलं... म्हणून... अर्थातच... मी... तिचा... खून केला.

अनघा: तुमच्या देखत दुसऱ्या पुरुषानं तिला ओढणं आणि नंतर बलात्कार करणं हे तुम्हाला कस वाटलं ?

अनिल: हेही अपमानास्पदच वाटलं.

अनघा: मग तुम्ही आत्महत्या का केली नाहीत ? खून का केलात ?

अनिल: मी माझ्या जिवंत राहण्याला महत्त्व देणारा माणूस आहे. आणि तिचा खून करण्यानं मी माझ्या अपमानित अवस्थेतून थोडा सावरू शकेन असं मला वाटलं.

अनघा: नंतर कायदा तुम्हाला फासावर चढवेल ही शक्यता तुमच्या मनात आली नाही ?

अनिल: माझं जिवंत राहणं जास्तीत जास्त ताणून धरण्याचा तो मी शेवटचा बिंदू मानला. त्याशिवाय गत्यंतरच नव्हतं.

अनघा: म्हणजे, तुमच्या दुबळेपणामुळंच तिच्यावर बलात्कार झाला आणि तुमच्या दुबळेपणामुळंच तिला प्राणाला मुकावं लागलं.

अनिल: दोन्ही वाक्यं शंकास्पद आहेत. दुसरं तर जास्तच. तिचा खून करताना मला दुबळेपणा जाणवला नाही. उलट माझ्यातल्याही शक्तीची मला जाणीव झाली.

अनघा: अशा वृत्तीतून जर समाजातली सगळी नाती घडतील तर ती शुध्द बेशरमपणाची आणि सर्वांनाच सतत धोक्याची राहतील, हे समजतं का तुम्हाला ?

अनिल: समजतं. आणि दुर्दैवानं समाजातली सगळी नाती अशीच आहेत, असं मला वाटतं.

अनघा: तुमच्या जागी दुसरा एखादा असता तर त्यानं स्वत:च्या प्राणाचीही पर्वा केली नसती. आपल्या सर्वस्वानं प्रसंगाला तोंड दिलं असतं, ही शक्यता पटत नाही तुम्हाला ?

अनिल: याचा अर्थ इतकाच की, नात्याचं आहे ते धरून चाललेलं स्वरूप तो शेवटपर्यंत संगतवार राखू शकला असता. मी ते तसं राखू शकलो नाही हा माझा कमकुवतपणा असेल..किंवा खरं म्हणजे अधिक शहाणपणाही असेल.

अनघा: म्हणजे तुम्हाला कसलाच पश्चात्तापही होत नाही आहे ?

अनिल: विनाकारणच मनावर जमलेल्या पश्चात्तापाच्या ताणांतून आता मी हळूहळू मोकळा होतो आहे. याला मला तुमची मदत होते आहे. याबद्दल मी तुमचा आभारी आहे. कायद्याचा आभारी आहे. आणि त्याची जपणूक करण्यासाठी झटणाऱ्या न्यायालयाचाही मी आभारी आहे. इथं माझा मलाच न्याय मिळायला मदत होते आहे.

अनघा: पण या न्यायालयाचा अंतिम निकाल म्हणजे तुम्हाला अत्यंत महत्त्वाच्या वाटणाऱ्या तुमच्या जिवंतपणाचा अंत असेल हे निश्चित समजून राहा.

अनिल: मी तुम्हाला मघाशीच सांगितलं की तो मी शेवटचा बिंदू मानलेला आहे.

अनघा: का पण ? तोच का तुम्ही शेवटचा बिंदू मानलात ? तिचा खून न करता आणखीही खूप जगत राहू शकला असतात तुम्ही.

अनिल: कायम संपूर्ण अपमानित जगण्यापेक्षा त्या अपमानातून बाहेर पडायची पहिली संधी मी घेतली.

अनघा: म्हणजे तुमचं सगळं वागणं हे केवळ त्या त्या वेळी तुम्हाला सोयीस्कर वाटणाऱ्या विचारांवर आधारलेलं आहे.

अनिल: सगळ्यांचं तसंच असतं. प्रत्येकाचा सोयीस्करपणा वेगवेगळा असतो म्हणूनच वागण्याच्या तऱ्हा वेगवेगळ्या असतात. एका माणसाच्याही तऱ्हा वेगवेगळया असू शकतात. पण मुळात सगळा

सोयीस्करपणाच. म्हणूनच घडलेली बलात्काराची घटना जर दुसऱ्या कुठल्या तरी वेळी वा दिवशी घडली असती तर कदाचित मी याहून वेगळा वागलो असतो. पण प्रत्यक्ष त्या वेळी तसा वागलो हे खरंच आहे. आणि आपण जे जे प्रत्यक्ष वागतो त्याच्या परिणामांमधून जावं लागतंच आपल्याला.

अनघा: म्हणजे सगळी नाती, सगळ्या घटना, एकमेकांसाठी केलेले त्याग, हे सगळं निरर्थक वाटतं तुम्हाला ?

अनिल: आता तसंच वाटतं आहे.

अनघा: तुमचं तुमच्या बायकोवर प्रेम होतं ?

अनिल: होय, होतं.

अनघा: तुमचं तुमच्या बायकोवर प्रेम होतं -- या वाक्याचं स्पष्टीकरण तुम्ही कसं कराल ?

अनिल: ती मला आवडत होती. तिचा सहवास मला हवाहवासा वाटत होता. तिला जवळ घेतलं की, मी बेहोष व्हायचो. तिला माझ्यापासून दिवसही गेले होते -- सुमारे चार महिने. एकमेकांच्या सुखदु:खांची काळजी घ्यायला आम्हाला आवडत होतं.

अनघा: त्यालाही काही अर्थ नव्हता !

अनिल: आता तसंच वाटतं आहे.

अनघा: म्हणजे उद्या कदाचित् वेगळं वाटेल ?

अनिल: नाही, ती शक्यता नाही; कारण एकदा भ्रमनिरास झाल्यानंतर पुन्हा भ्रमात जाता येणार नाही.

अनघा: तुमचा भ्रमनिरास झाला आहे, असा फक्त एक नवा भ्रम तुम्ही स्वीकारलेला आहे.

अनिल: सोयीस्करपणा !

अनघा: म्हणजे बदल शक्य आहे --

अनिल: सोयीस्करपणाच्या पराकोटीच्या अवस्थेत मी आता पोचलेलो आहे. म्हणूनच माफक सोयीस्करपणाच्या या जगात मी गुन्हेगार ठरणार आहे.

अनघा: म्हणजे न्यायालय, न्याय, प्रायश्चित्त, शिक्षा या सगळ्या गोष्टींची तुम्ही टर उडवताहात.

अनिल: न्यायालयानं मला फाशी देणं आणि मी माझ्या बायकोचा खून करणं यात मला तरी काही फरक दिसत नाही. तिचा जो नाइलाज झाला तो आता माझा होईल इतकंच । (इथे ती ढासळते,गळाठते, हमसू लागते.)

अनघा: म्हणजे खरंच खून करणार आहेस तू माझा...खरंच खून करणार आहेस...?... म्हणजे आणखी एक...शेवटचा...बलात्कार...(थरथरत राहते --)

अनिल: म्हणजे आता तू स्वत: शेणामेणाची होतेयस असं दिसतंय...(काही क्षण...आता लांबून कामगार वस्तीतून भजनाच्या ओळी ऐकू येतात --

सुखदेव म्हणतो, अरे भगवंता
जागा द्या चरणी ऽ ऽ...
... भजन हळूहळू अस्पष्ट होत जाते...)

अनघा: (अत्यंत थकून...स्वत:च्या दयेनं...कातर आवाजात --) ... नको रे छळ करूस असा... नको छळ करूस... आईशिवाय वाढलेय मी लहानपणापासून...बाबांचं आयुष्य फार दु:खात गेलंय...नुसतं चांगलं जगायचं होतं मला...नुसतं चांगलं जगायचं होतं...काय वाईट केलंय मी कुणाचं...माझ्या मनाचा थोडा तरी विचार कर की...

अनिल: बरीच रात्र झालीय...तुला झोपायचं असेल तर झोप...

अनघा: म्हणजे खरंच खून करणार तू माझा ...

अनिल: जास्त मोठा आवाज होऊ देऊ नकोस... पुन्हा बाबा बाहेर आले तर जुन्या आठवणींचा प्रसंग येईल... (ती नुसतीच गदगदत राहते. तो जवळ येतो, पाहतो. मग --)नाही. मी खून नाही करणार तुझा. (ती सावकाश वळून पाहते.) त्याऐवजी तू आत्महत्या करावीस असं मला वाटतं. कारण तुझा मृत्यू होणारच आहे तर तो असा आत्महत्येनं झाल्यानं आपलं नातं माझ्या मनात जिवंत राहू शकेल. मी भित्रा असलो तरी माझ्यावर तुझं इतकं नितांत प्रेम होतं -- आणि माझ्याशीच संपूर्ण बांधलेलं राहण्याची तुझी इतकी संपूर्ण इच्छा होती की, तू या घटनेनंतर आत्महत्याच केलीस -- या गोष्टीनं माझा अभिमान शाबूत राहायला खूप मदत होऊ शकेल. आणि तुझ्या दृष्टीनं एखाद्या व्यक्तीच्या मृत्यूपेक्षा दुसऱ्याच्या मनात का होईना, पण नातं अबाधित जिवंत राहणं महत्त्वाचं आहे. तीही तुझी इच्छा सफल होईल. शिवाय मरताना माझ्यासाठी त्याग केल्याचं तुला समाधान मिळेल.

अनघा: ...मी...मी हाच निर्णय घेणार होते...स्वत:हून ...पण...पण आता नाही...आता नाही मला आत्महत्या करता येणार...

अनिल: का ?

अनघा: मी मानलेल्या गोष्टी या फक्त मानलेल्याच आहेत याची जाणीव ठेवून वागणार आहेस तू... हे कळलंय मला...मला माझी आत्महत्या जशी वाटायला हवी होती तशी वाटणारच नाहीय ती तुला...त्या गोष्टी मानून आता मला वागता येणार नाही. माझ्या आत्महत्येनंतर तुझा अभिमान शाबूत राहिला असता तर चाललं असतं मला...पण मी मानलेल्या गोष्टी तशा न राहता हे होणं...म्हणजे माझ्या आत्महत्येला काही किंमतच राहणार नाही....

अनिल: मला वाटतं सगळ्या गोष्टींच्या किंमती आता आपल्या ध्यानात आलेल्या आहेत...

अनघा: खूप बोललो आपण...उगीच बोललो...उगीच...त्यापेक्षा मी आधीच आत्महत्या केली असती तर बरं झालं असतं...निदान माझ्या त्या शेवटच्या कृत्याची अपेक्षित बूज राहील या समाधानात तरी मला मरता आलं असतं. आता सगळेच मार्ग बंद झाले आहेत.

अनिल: आणि आता मी तुला अगदी स्वच्छपणानं आणि संपूर्ण मोकळेपणानं सांगू शकतो की आता मला कसलीही शरम वाटेनाशी झाली आहे...शरमेच्या चिखलातून मी बाहेर आलो आहे...या गोष्टीला मला तुझी फार मदत झालेली आहे...तुझ्याही नकळत तू माझी आपल्या नात्यातली अपेक्षा पूर्ण केली आहेस...तुझ्याबद्दल मला पुन्हा आपुलकी वाटायला लागली आहे... मघाशी मला तुझी भीती वाटत होती...आता मला तुझी भीती वाटत नाही...

अनघा: मला थंडी वाजते आहे. जरा स्वेटर देतोस ? (अनिल तिच्याकडे सरळ पाहतो. मग उठतो आणि तिला स्वेटर आणून देतो.)

अनिल: (ती स्वेटर घालत असताना --) खरंच मला तू अगदी माझी वाटायला लागली आहेस...तू अजिबात आत्महत्या करू नयेस असं आता मला वाटतं आहे...पण या घटनेनंतर जगणं तुला अशक्यच वाटत असेल तर तुझ्या आत्महत्येची तुला अपेक्षित तीच बूज माझ्याकडून राखली जाण्याच्या मन:स्थितीत मी आलो आहे -- हे तुला सांगणं मी माझं कर्तव्य समजतो. कदाचित् पुन्हा जर तुझ्यावर बलात्काराचा प्रयत्न झाला तर मी काहीही विचार न करता निर्भयपणे प्रतिकार करीन. तेव्हा तुला आता आत्महत्या करायलाही हरकत नाही. कारण तुझ्या त्या समाधानासाठी मी आता तुझा त्यागही करायला तयार झालो आहे. म्हणूनच तू आत्महत्या करू नयेस अशी माझी इच्छा आहे.

अनघा: म्हणजे आता आपोआपच जसं सगळं असायला हवं तसं झालं आहे...जसं असायला हवं तसंच...

(अनिल तिच्याकडे पाहतो, तिच्याजवळ जातो, पाहात राहतो, तिच्या गालावरच्या ओरखड्यावरून हळुवार बोट फिरवतो...ती एकदम उमाळ्यानं त्याला आलिंगन देते...प्रेक्षकांना ती पाठमोरी. अनिलचा चेहरा समोर --)... घडलेली घटना विसरून जाऊ या आपण... विसरून जाऊ या...

अनिल: (तटस्थपणे --) विसरता तर काहीच येत नसतं...अशी घटना तर नाहीच...पण आपल्या नात्याची नव्यानं सुरुवात करता येईल आपल्याला...

अनघा: जे जसं असायला हवं तसंच घडून आलं आहे. अगदी... जसं हवं तसंच...मी बाबांना यातलं काही बोलले नाही ते बरं झालं... या घटनेच्या दडपणातून बाहेर पडता येईल आपल्याला...पण त्यांना ते कधीही शक्य झालं नसतं...

अनिल: रात्र खूप झालीय...

अनघा: दोन वाजून गेले असतील...तू झोप...झोप येत असली तर ...

अनिल: छे -- झोप पूर्ण उडालीय माझी ...उलट ताजं ताजं वाटायला लागलंय... काहीच न कळण्यात एक ताजेपणा असतो...असं वाटतंय की, पहिल्यांदाच भेट होतेय -- दृष्टादृष्ट होतेय आपली. आणि माझ्या मनात प्रेमभावना जागृत होतेय... असं वाटतंय की कदाचित आपण पुन्हा एकदा प्रेमविवाह करू...

अनघा: एवढं सगळं होतंय...पण ही घटना पूर्णपणे पुसून टाकता आली असती तर बरं झालं असतं...मला अजूनही कमीपणा वाटतोय...माझं सर्वस्व नष्ट झाल्यासारखं रिकामं रिकामं वाटतंय...आणि आपलं नातं पुन्हा कसं सांधलं जातंय याचं आश्चर्यही वाटतंय...आपल्याच नशिबी का आली ही घटना ?

अनिल: काय घडावं आणि काय घडू नये, याला फारसं महत्त्वच नाही असं वाटतंय मला. आपल्याला काहीही कळत नाही हे सर्वांत महत्त्वाचं आहे...

अनघा: या घटनेतून शक्ती मिळत चाललीय तुला...आणि माझी सगळी शक्तीच हरवलीय...मला धड उभंही राहता येणार नाही, अशी कोसळून गेलेय मी...माझ्याकडून कसल्याही मदतीची आवश्यकता राहिलेली नाही तुला...उलट तुझाच आधार हवाय मला...

अनिल: या घटनेनंही तू ढासळली नाहीस, इतकी खुनाच्या कल्पनेला घाबरलीस तू...

अनघा: नाही रे...असं नको म्हणूस...तू संपून गेलायस असं वाटत होतं मला...आणि म्हणून तुझ्या हातून मरणं हे अगदीच अपमानास्पद वाटत होतं मला...पण आता...आता नाही तसं वाटत...तू माझं खरंच काहीही कर...पुन्हा मनानं मी सर्वस्वी तुझ्यावर अवलंबून राहू शकेन... तू करशील ते मान्य आहे मला... सगळं पुन्हा जागच्या जागी आलं आहे..जसं हवं होतं तसं झालं आहे...

अनिल: हं --

अनघा: सिगरेटचं पाकीट देऊ तुझं ?

अनिल: नको --

अनघा : खरं म्हणजे सिगरेट बंदच करायला हवीस तू आता... नाहीतरी सिगरेट ओढायचं तुझं प्रमाण वाढतच चाललं होतं...सिगरेटच्या वासानं फार मळमळतं मला... पण तू काही ऐकत नाहीस...
(जवळ जात --) ...होय की नाही ? ...

अनिल: हं --

अनघा: नाही सोडलीस तरी चालेल...आता सवय झालीच आहे की मला...

अनिल: ...आता झालं ते घडून गेलंच आहे..पण त्यातही एक जमेची बाजू आहे...आधीच तुझ्या पोटात गर्भ असल्यामुळं याचा तसा महत्त्वाचा परिणाम व्हायची शक्यता नाही...

अनघा: आता पुन्हा मला तुझा तिरस्कार वाटेल असं नको ना बोलूस --

अनिल: नाही -- मला असं म्हणायचं होतं की, नकळत माझ्याकडून तुझ्या रक्षणाची व्यवस्था झालेलीच होती... आणि कुठल्याही बोलण्याचं आता फारसं काही वाटायचं खरं तर कारण नाही...प्रत्यक्ष घडलेल्या घटनेहून शब्द अधिक घाणेरडे कसे असतील ? -- हीच घटना रिकाम्या गर्भाशयावर घडली असती तर अधिक भयानक ठरली असती...अर्थात् त्याही परिणामातून मुक्तता करून घेता आली असती म्हणा...

अनघा: नाही नाही -- इतकं क्रूरपणानं बोलू नकोस... मी शेवटपर्यंत फक्त तुझीच राह्यला हवी होते...माझ्या शरीराच्या बाबतीत माझ्या अपेक्षेला तडा गेलाच आहे... त्या जखमेची तीव्रता अशी कमी-जास्त होणार नाही...पण आता कशाला ते...आता पुन्हा बोलणं म्हणजे छळच होणार फक्त एकमेकांचा...मी तर अगदी हतबल झाले आहे... मला आता विश्रांती हवी आहे...

अनिल: म्हणजे त्या माणसामुळं विश्रांतीची भीक मागण्यापर्यंत पाळी आली तुला...प्रत्यक्ष घटनेनंतरही त्याची कृती थकवत राहिली तुला. त्याच्या कृतीच्या प्रत्यक्ष मर्यादेपेक्षा जास्त अंगावर घेतली गेली ती तुझ्याकडून...

अनघा: प्रत्येक गोष्ट ओरबाडून, खरवडून, उघडी करून पाहतोयस तू... मला झेपत नाहीय हे...खरंच, माझा विचार कर जरा... मी अगदी भीक मागते तुझ्याकडे...

अनिल: तू जितकी जास्त ढासळशील तितका जास्त तू माझा अपमान करणार आहेस हेही लक्षात घे...अर्थात् मला आता तो कितपत अपमान वाटेल हे वेगळं आहे...पण तुझ्या वागण्याचा परिणाम एरवी तोच झाला असता...

अनघा: खोटा धाडसीपणा किंवा खोटा समजुतदारपणा कसा आणता येईल मला ? मला मी आहे अशीच तू समजून घ्यायला नकोस का ?

अनिल: म्हणजे काही तासांपूर्वी मी जे माझ्याबद्दल बोललो असतो ते तू आता तुझ्याबद्दल बोलते आहेस...(इथे आतून बाबांचा झोपेत कण्हत असल्यासारखा आवाज येतो.)... झोपेत कण्हतायत बाबा...छान झोप लागलीय त्यांना...म्हणूनच आयुष्याचा शीण बाहेर पडतोय त्यांच्या आवाजातून...

अनघा: ते आले हे बरं झालं एका दृष्टीनं...आपोआपच ताबा ठेवावा लागला मला स्वत:वर...नाहीतर मी माझ्या दु:खातच वाहवत गेले असते...

अनिल: असं असेल तर खरंच बरं आहे...पण मला मात्र त्यांचा राग येत होता...अडथळा वाटत होता त्यांचा...

अनघा: उगीचच घडलं सगळं...का घडलं याचा विचार करून काही उपयोगच नाही...(बाहेरून लांबून एक कुत्रं भुंकल्याचा आवाज येतो. त्याच्यामुळं मग दुसरं एक कुत्रं भुंकू लागतं. मग पुन्हा हळूहळू शांतता...)

अनघा: मी स्त्री आहे हा काही माझा गुन्हा नाही...(ती हे सगळं बोलत असताना अनिल स्वस्थ तटस्थ बसून...)...मी स्त्री नसते तर बरं झालं असतं असं म्हणून तरी काय उपयोग आहे ?... असंच असणार होतं हे सगळं... आपला प्रेमविवाह व्हायचाच होता...किती सुरक्षित, सुखाचं समजत होतो आपण आयुष्य... आयुष्य असं राहूच शकत नसेल कदाचित्...बंद होऊन एखाद्या ऊबदार कप्प्यात...अशा वेळी असा कुठं तरी स्फोट होणं अटळच असेल कदाचित...अटळच असेल...पाय जड झालेत माझे...डोकं बधिर होत चाललंय...डोळे दुखायला लागलेत...(डोकं टेकते...)... मला सहन होत नाहीय आता काहीच...जणू शेवटची झोप लागणार आहे मला ...शांत...(ती पडून, अनिल बसलेला...काही क्षण शांतता...अनिल उठतो, तिच्या अंगावर पांघरुण टाकतो आणि पुन्हा जाऊन बसतो...स्वस्थ...प्रकाश कमी कमी होत जातो...मग रंगीत प्रकाश येतो...स्वप्नदृष्य...अनिलच्या मांडीवर डोकं ठेवून अनघा...लहान मुलासारखी ...)

अनिल: कशी होती गोष्ट ? तुपात पडली माशी चांदोबा राहिला उपाशी ...तुपात पडली माशी...

अनघा: अशी नको...तुपात माशी नको ना पडायला, जेवू द्या ना चांदोबाला...

अनिल: (हसून --) बरं, तुपात माशी पडली नाही, चांदोबा उपाशी राहिला नाही...तुपात माशी पडली नाही... चांदोबा उपाशी राहिला नाही...(दोघंही हसतात...) आज काय गंमत आणलीय मी आमच्या संतोषला...काय काय काय...पतंग ! पतंग आणि मांजा ! उंच ! खूप उंच उडवायचा आपण पतंग ! ...अगदी चांदोबापर्यंत...हं...आता उभा राहा पाहू ...हं उभा राहा...(अनघा उभी राहते...) वा, वा,वा... संतोष उभा राहिला, आम्ही नाही पाहिला...संतोष उभा राहिला...आम्ही नाही पाहिला...हं...आता चाल चाल करा बघू...हं...चला...(अनघा हसत हळूहळू एकेक पाऊल टाकते...अनिल हसत टाळ्या वाजवत राहतो...) वा, वा, वा ... (मधेच अनघा पडू लागते तेव्हा अनिल तिला सावरतो...जवळ येतो...मग बाजूला होत...) तुरुंगातून फक्त थोड्या वेळासाठी सोडलंय मला...आता जायला हवं मला...

अनघा: मी तुझं खरं नाव सांगते त्यांना...म्हणजे तुला सोडतील ते...तुझ्यावर विश्वास बसला नसेल त्यांचा...

अनिल: नको --

अनघा: असं काय ते ? सांगते ना --

अनिल: बरं सांग -- (बाबा येतात... त्यांच्या ओंजळीत फुलं आहेत...)

बाबा: हं...मुलांनो, ही घ्या फुलं...आणि संतोष कुठं दिसत नाही तो...लपून बसलाय वाटतं गुलाम...थांबा हं. मी काढतो शोधून त्याला...(शोधत शोधत आत जातात...)

अनिल: बाबांच्या तर गाडीला अपघात झालाय...ते इथं कसं आले ?

अनघा: नाही नाही...ते त्या गाडीत नव्हतेच...

अनिल: त्याच गाडीत होते ते...मी पाहून आलोय...आता कधीच येणार नाहीत ते इथं...तुरुंगातच कळलं होतं मला..

अनघा: नाही...असं नसेल...

अनिल: अगं, असंच आहे ...

अनघा: (प्रचंड ओरडते --) नाही, नाही, नाही -- (रंगीत प्रकाश जातो. अनघा आहे तिथे झोपलेली...अनिल आहे तिथे स्वस्थ बसलेला...)

अनघा: (प्रचंड ओरडत जागी होते ---) नाही,नाही,नाही...(घाबरलेली...)

अनिल: काय झालं ?

अनघा: (स्वत: जागी झाल्याचे लक्षात येत --) ...नाही...काही नाही...स्वप्न...स्वप्न होतं...

अनिल: हं --

अनघा: तू झोपलाच नाहीस वाटतं...माझा डोळा लागला तेवढ्यात...इतकी घाबरले मी...पण स्वप्न होतं...

अनिल: ते ठीक आहे...पण एक गोष्ट मला अजून खटकतेय...मघाशी तू म्हणालीस की तू त्याला प्रतिकार केला नाहीस ...?

अनघा: (त्या प्रश्नानं संपूर्ण हादरून आवंढा गिळून --) म्हणजे...म्हणजे आता पुन्हा सुरुवात करायची ? आता माझ्यावरच्या तुझ्या हक्काला बाध आल्यासारख्या भूमिकेतून पुन्हा सुरुवात करू नकोस...आता मला हे फार सहन होणार नाही...

अनिल: तू सामील झाली होतीस ?

अनघा: नाही, नाही, नाही...ते मी माझ्या संतापाच्या भरात म्हणाले होते...

अनिल: आणि आता ' नाही ' म्हणते आहेस, कारण पुन्हा सगळं सांधून घ्यायचं आहे ?

अनघा: नाही; मी खरं बोलते आहे.

अनिल: म्हणजे प्रत्यक्षात काय घडलं हे मला कळायला काहीच मार्ग नाही.

अनघा: पण विश्वास ठेव नं तू माझ्यावर ...एकमेकांवर विश्वास टाकायला नको का आपण ?

अनिल: विश्वास का टाकायचा तर आपल्याला नातं टिकवायची इच्छा आहे म्हणून ! म्हणजे आपली इच्छा काय आहे हेच या सगळ्यात शेवटी खरं महत्त्वाचं ! विश्वास, अविश्वास, खरं, खोटं, घटनांचे तपशील -- या गोष्टींना तसा काही अर्थ नाहीच !

अनघा: हे टिकवायच्या इच्छेमुळं तू विश्वास टाकतो आहेस असं म्हण हवं तर... पण आता विश्वास टाकला आहे असं तरी म्हण...

अनिल: मग प्रत्यक्षात काहीही घडलं तरी नातं टिकवायच्या आपल्या इच्छेमुळं आपला विश्वास अबाधित राहायला काहीच हरकत नाही...

अनघा: ठीक आहे...कबूल आहे मला...

अनिल: मग मघाशी तू माझ्यावर ' भ्याड ', ' नपुंसक ', 'लुळापांगळा','शेणामेणाचा','कणाहीन','स्वत्वहीन', 'बेशरम' वगैरे वगैरे शिक्के कशाला मारलेस ?

अनघा: माझी चूक झाली ती...मी माझी ती सगळी वाक्यं परत घेते...ती उच्चारल्याबद्दल तुझी क्षमा मागते...
(आता अनिल तिच्याकडे पाहतो आणि थोडा रिलॅक्स होतो...)

अनिल: (नुसता एकटक तिच्याकडे पाहतो आहे...दृष्टी न हलवता --) तुझ्या अंगावर जी साडी आहे नं ती काल मी ऑफीसातून येताना विकत आणली...

अनघा: या कपड्यांमुळे जर या आठवणी पुन्हा पुन्हा उकरल्या जाणार असतील तर मी हे कपडे वापरणार नाही पुन्हा --

अनिल: वापरण्याचं जाऊ दे -- पण ती साडी मी तुला आणली असं आता वाटतच नाहीय मला -- ती साडी आणणारा तो मी आता मी राहिलेलो नाही...संपूर्ण बदललोय मी.

अनघा: आता थांबवू या नं हे आपण...जेवढं चांगलं निष्पन्न व्हायचं तेवढं झालं आहे...पुन्हा आणखी हे सगळं कुठं जाईल कुणाला ठाऊक..

अनिल: अजून नेमकं काय निप्पन्न झालंय ते मला कळलेलं नाही...तेच समजून घ्यायचा प्रयत्न करतोय मी...तर इतका हा असा बदललेला मी...तू ज्याला तुझा नवरा मानलंस तसा न राहिलेला हा मी...अजूनही मला तू तुझा नवराच म्हणणार ? या प्रश्नाचं उत्तर द्यावंच लागेल तुला. कारण हे नातं नेमकं कसं राहणार आहे ते मी पुरतं समजून घेणार आहे ...आता यात कोणताही धोका पत्करायची माझी तयारी नाही.

अनघा: होय -- माझा नवराच आहेस तू... तू बदलला असलास तरी पूर्वीच्या सगळ्या आठवणी तुझ्यात आहेत. तू तोच आहेस...आता फक्त स्वरूप बदललं असेल...शिवाय तुझं शरीर तेच आहे...

अनिल: हे ...हे ठीक आहे. आणि आता आणखी एकच पण फार महत्त्वाचा प्रश्न उरला आहे...आपल्याला नातं टिकवायची इच्छा आहे म्हणून आपण एकमेकांवर विश्वास टाकायचा आणि इतर सर्व गोष्टी दुर्लक्षित करायच्या...आपल्यातले बदलही लक्षात घ्यायची जरूर नाही...हे सगळं ठीक आहे -- पण आपण मुळात हे नातं टिकवून धरायची इच्छाच कशाला करायची ?

अनघा: कुठलंही नातं टिकायला ही इच्छा लागणारच. त्याशिवाय ते प्रस्थापितच होणार नाही.

अनिल: पण नातं प्रस्थापित तरी कशाला व्हायला हवंय ?

अनघा: संघर्षाशिवाय राहता यावं...एकमेकांपासून सुख-समाधान मिळावं-- एकमेकांच्या सहवासानं आयुष्य पूर्ण व्हावं -- यासाठी...

अनिल: म्हणजे शेवटी याच्या मुळाशी एकमेकांपासून एकमेकांना मिळणारं सुख-समाधान आणि आधार हेच आहे ! म्हणजे या अपेक्षांना बाध आला की धोका आलाच ! मला आता असली नाती नको आहेत...

अनघा: पण जन्माला येणाऱ्या नव्या माणसासाठी तरी आपल्याला हे टिकवायला नको का ?

अनिल: कुठलीही गोष्ट आपण दुसऱ्या कुणासाठी तरी टिकवतो यावर माझा आता विश्वास राहिलेला नाही...यातलं सत्य आता मला स्वच्छ दिसायला लागलंय...आणि मी माझ्यातूनच सुटत चाललोय. सगळी प्रस्थापित नाती ढासळून पडताहेत माझ्यातली...सगळया टिकाऊपणातून मी मोकळा होत चाललोय...

अनघा: म्हणजे... म्हणजे...(रडायला लागते. मोठ्यांदा रडू लागते. सर्वांग हिंदकळत रडू लागते...अनिल तटस्थ...)...त्यापेक्षा तू मला पहिल्यांदा होतास तसा चालला असतास...तसाच चालला असतास...पण...आता ... (पुढे बोलवत नाही - काही क्षण...अनघा उठते आणि दाराकडे चालत निघते.)

अनिल: अनघा -- (ती वाजवीपेक्षा फारच जास्त दचकून थांबते.) -- कुठं निघालीस ?

अनघा: (प्रचंड घाबरून भरभर चालत येऊन मूळ ठिकाणी बसत --) नाही -- कुठं नाही. (थरथरत राहते --)

अनिल: थरथरतेयस तू --

अनघा: नाही -- कुठं -- (थरथरणं थांबवायचा प्रचंड प्रयत्न करते. पण यशस्वी होत नाही.)

अनिल: असं काय करतेयस अनघा -- तुला बरं वाटत नाहीय का ?

अनघा: नाही -- वाटतंय की -- बरं वाटतंय -- (घाबरलेलीच --) बरं वाटतंय...(अनिल जवळ येतो. तिच्या पाठीवर हात ठेवतो. ती प्रचंड दचकते. त्याच्या स्पर्शालाही घाबरून आक्रसते...)
काही नाही...काही...नाही...बरं वाटतंय मला...बरं वाटतंय...

अनिल: वेडी होशील तू अनघा अशानं...असं वेड्यासारखं करू नकोस...थकलीयस तू...झोप स्वस्थ...

अनघा: (लगेच झोपायला लागत --) -- हो -- झोपते की -- झोपते ...

अनिल: अनघा, कसलीही भीती बाळगू नकोस... मी दुरावणार नाहीय तुला...

अनघा: ...हं..हं हं हं हं हं ....

अनिल: तुझ्याजवळ बसू का अनघा ?

अनघा: नको...(उठून बसत --) नको...(पुन्हा पडत...) नको...झोपते मी ...

अनिल: माझ्या बोलण्याचा त्रास झाला का अनघा तुला ? ...आपण जर बोललो नसतो तर पुन्हा नवराबायको राहू शकलो असतो का आपण ? आपल्याला दोघांनाही वेड लागायची पाळी आली असती की नाही ?

अनघा: (संपूर्ण अधीन झाल्यासारखी --) हं...हं...हं हं हं हं हं हं हं ...

अनिल: झोप तू आता...

अनघा: (अती अस्वस्थपणे झटकन उठत --) ...नाही...झोप येत नाहीय मला...(लगबगीनं दाराकडे निघत...कपड्यांचं भान नाही...)... आलेच...डॉक्टरांनी मला एक औषध आणायला सांगितलंय...ते घेऊन येते..

अनिल: अगं, कुठलं औषध अनघा ? त्यांनी सांगितलेली औषधं आणलेली नाहीत का मी ? असं काय करतेयस ? आणि आता पहाटेचे चार वाजताहेत ...(तिची अवस्था अर्थातच अनिलच्या लक्षात आलेली आहे, परंतु डिस्टर्ब न होता तो हळुवार, समजुतदार...त्याचं बोलणं संपायच्या आतच अनघा

' होय -होय -- मला वाटलं .. '. असं म्हणत पुन्हा येऊन बसते. त्याआधी ठेचकाळते.) अशी धावपळ करून चालणार नाही तुला अनघा...अं...पडलीस म्हणजे...(अनघा अतिसमजुतदारपणाने मान हलवते...) बरं ते असू दे...मी काय म्हणतोय ते ऐक ..

अनघा: ऐकते की --

अनिल: हे बघ, ते सगळं विसर आता.. मी तर डोक्यातून पार काढून टाकलंय ते ...आठवण म्हणूनसुध्दा त्या गोष्टीची किंमत ठेवायची काही आवश्यकता नाही...कळतंय का तुला ?

अनघा: हं -- हो -- कळतंय --

अनिल: उद्याची तर रजाच आहे माझी..बाबाही आलेले आहेत..गप्पा मारत बसू आणि काहीतरी झकास बेत कर उद्या जेवणाचा ...अं ?

अनघा: हो -- करते की -- करते --

अनिल: माझ्या बोलण्याचा त्रास होतोय तुला... मी बोलत नाही आता...शांत हो तू ...

अनघा: ...नाही...मला त्रास होत नाहीय...खरंच मला त्रास होत नाहीय...बोल तू...बोल...खरं... बोल...माझी एक शीला नावाची मैत्रीण आहे नं, ती इतकी बोलते, की आमची हसून हसून पुरेवाट होते...पण मला त्रास नाही होत तिचा...खरंच...आणि तिचे डोळे इतके छान हलतात बोलताना...तिचा एक, दोन वर्षांचा मुलगा आहे...त्याच्याशीसुध्दा अशीच बडबड करत बसते ती...फार मजा येते...बाबांना सांगणारच आहे मी आता.. तुमचं काही ऐकणार नाही मी ...तुम्ही इथंच राहिलं पाहिजे...म्हणजे आपल्या संतोषला गोष्टी सांगतील की नाही ते ? ...आपल्याला काही त्रास होणार नाही त्यांचा ...त्रास कसा होईल ...बरं, खरं सांग हं ...माझेही डोळे छान आहेत की नाही...आणि भुवया ? ...तरी मेकप नसतो माझा फारसा...होय की नाही...तुला काय वाटलं...मी रागावलेय तुझ्यावर ! छट् ! एखादी तुझी चूक होईल...एखादी माझी चूक होईल...होय की नाही...खरंच नाही...रागावले नाही मी ...आणि मला त्रासही होत नाहीय...कसलाच...तुला वाटलं असेल, की मी घाबरायला लागलेय तुला...मुळीच नाही...घाबरायचं काय त्यात ? नवऱ्याला आपल्याच...छे ...काहीतरीच...(हसते...हसत सुटते...)

अनिल: मोठ्यांदा हसू नकोस अनघा...बाबा झोपलेत ना आत --

अनघा: हो - हो - नाही हसत - नाही हसत- (प्रचंड घाबरून - चोरट्यासारखं अनिलकडे पाहात --) ... सांगणार आहेस तू सगळं बाबांना ? सांगू नकोस. नको ना सांगूस त्यांना ...नको ना ...

अनिल: अग, मी काहीही बोलणार नाहीय.

अनघा: म्हातारे झालेत बाबा...(ढासळत जाते --) म्हातारे झालेत... (हुंदके देते...रडायला लागते. जरा वेळ रडत राहते...मग रडणे थोडे थोडे ओसरून, थकून पडून राहते...अनिल लांबूनच पाहतोय...पण कोणतीही अस्वस्थ प्रतिक्रिया नाही...)

बाबा: (आतून आवाज --) माधुरी -- ए माधुरी --

अनिल: या नं बाबा -- या -- (बाबा येतात.)

बाबा: कालचं ते पावसाचं झालं आणि नंतर छान झोप लागली बघा...आणि आता लौकर जाग आली...तुम्ही कसे काय जागे ?

अनिल: मलाही लौकर जाग आली.

बाबा: मी फिरून येतो जरा...झोपू द्या तिला...पहाटे कधी कधी जातोच मी फिरायला...(कोट, स्कार्फ वगैरे घेत...)...आमची माधुरी म्हणजे अगदी वेडी आहे...भांडते पण मनात काही नसतं तिच्या ...मनानं अगदी साधी-भोळी आहे ती...आता हे मी काय तुम्हाला सांगायचं म्हणा... बरं येतो मी ...

अनिल: हं --(बाबा जातात. अनिल स्वस्थ बसलेला. अनघा तशीच पडून ...असेच काही क्षण जातात...नंतर खिडकीतून घरात ऊन पडत जाते... चिमण्यांचा चिवचिवाट वाढत जातो...अनिल खिडकीतून बाहेर पाहात पाठमोरा उभा. अनघा जागी होते...जागी होता होता पुन्हा भ्रमिष्ट अवस्थेत अनिलकडे पाहात राहते...)

अनघा: झोपला नाहीस तू ? ... बाबा उठले की नाही अजून ?...आणि मला मात्र झोप लागली...(अनिल वळतो. पाहतो. शांत आणि जिवंत.)

अनिल: बाबा फिरायला गेलेत बाहेर.

अनघा: संपला एकदाचा कालचा दिवस...पण...पण...

अनिल: पण जखमा भरून आलेल्या नाहीत...आणि कधी भरून येणारही नाहीत -- असंच ना ?

अनघा: नाही रे ...येतील भरून...मी विसरायचा प्रयत्न करीन सगळं...

अनिल: एखादी गोष्ट विसरायचा प्रयत्न करावा लागतो तेव्हा ती कधीच विसरणं शक्य नसतं..

अनघा: (सुस्कारून जणू काही नॉर्मल होत --) ठीक आहे...चहा करते मी ...बाबा येतीलच एवढ्यात... (उठते --)

अनिल: हं. (अनघा केस नीटनेटके करत आत जाते. अनिल बसून राहतो. काही क्षणांनी बाबा येतात.)

बाबा: हं -- उठली वाटतं माधुरी -- मजा येते हं पहाटे फिरायला. प्रत्येक पहाटेला निसर्ग कसा संपूर्ण नवेपणानं उलगडत जागा होत असतो... आपल्यालाही ते बघून उत्साह वाटतो...शिवाय तब्बेतीच्या तक्रारी कमीत कमी राहातात... आता काय आहे, आम्ही जास्तीत जास्त काळ ठीक राह्यला पाहिजे...उगीच तुम्हा मंडळींना आमच्या आजारपणाचा त्रास होता कामा नये...अं ? माधुरीच्या आईची हल्ली फार आठवण येते बघा...असती तर बरं झालं असतं...असो... आज रजाच आहे ना तुमची ?

अनिल: होय.

बाबा: भांडणं मिटली की नाही ? किरकोळच असतं हो सगळं...पण आपण जिवाच्या करारानं भांडतो...नंतर एखादवेळी पस्तावायची पाळी येते मग...हे म्हणजे अर्थात् तुम्हाला नव्हे हं ...माझं माझ्याशीच बोलतो मी ...कुठेतरी काहीतरीच बोलतो मी हल्ली...(अनघा चहाच्या कपबशा घेऊन येते. बाबांना आणि अनिलला चहा देते. तिघेही चहा पितात. काही क्षण भयानक शांतता...) वा ! झकास ! तुला पहिला मुलगाच होणार माधुरी ! बघा तुम्ही ! आगदी ! नावबिव ठरवलंय की नाही ? ... (इथे अनघाचा अचानक बांध फुटतो. एकदम् हमसाहमशी रडायला लागते...) अरे अरे अरे!... काय हे माधुरी...अं... (उठून जवळ जातात. तिच्या पाठीवर हात ठेवतात.) अग काय हे ? किती ताणायचं ते ? माधुरी ...

अनघा: काल...काल बलात्कार झालाय माझ्यावर...हा...हा भिऊन पळाला आणि...आणि ते सगळं झालं...आम्ही फिरायला गेलो होतो तेव्हा...आल्यावर मी नाही नाही ते बोलले त्याला...सगळं संपलंय...मी आई होणारच नाही कधी आता...(जास्तच हुंदके देऊ लागते...बाबा अवाक् आणि डोळे विस्फारलेले...अनिल शांत...त्याच्या चेहऱ्यावर आता अजिबात अपराधी भाव नाहीत. इथे फ्लिकर वापरून अनघाचे सांगणे आणि बाबांना प्रचंड धक्का बसत जाणे -- हे सुचवावे.)

बाबा: म्हणजे – म्हणजे -- (अचानक हंबरडा फोडल्याप्रमाणे --) ...माधूरी ! (रडायला लागतात --) ...माधुरी...माधुरी...माझी माधुरी... (दोघेही एकमेकांच्या कुशीत रडताहेत...अनिल शांत उभा...)

अनिल: (काही क्षणांनी --) रडू नका... आपण निष्कारणच महत्त्व देत राहतो आपापल्या आयुष्याला ...ते कसं असावं ते ठरवत राहतो उगीचच. आणि मग कुठल्याही धक्क्यानं कोसळून जातो आपण...

(पण दोघेही हे ऐकण्याच्या मन:स्थितीत नाहीत. स्वत:ची प्रचंड कीव करत रडत राहतात...)

बाबा: ...आता काहीच राहिलं नाही आपलं...काहीच नाही...(अनिलला --) तुम्हाला मी फार चांगले समजत होतो अनिलराव...माझी मुलगी तुमच्याकडे सुरक्षित आहे असं समजत होतो...पण...पण...

अनिल: सुरक्षित !

बाबा: मी तुला घेऊन जाईन माधुरी माझ्याबरोबर...काही काळजी करू नकोस तू...काळजी करू नकोस ... ...अजून पैसे आहेत शिल्लक माझ्याकडे...आहेत...

अनिल: ठीक आहे. कालचा दिवस कायम चालू ठेवणार आहात तुम्ही. मीही माझ्या आयुष्याला फार महत्त्व देत होतोच... (स्वस्थ बसून राहतो. या भयानक प्रसंगाचा त्याच्यावर काहीही परिणाम नाही.)

अनघा: (रडतच...) मी सुखात असण्याचं तुमचं सुखही नाहीसं झालं आहे बाबा...
सगळं संपलं आहे...सगळंच..
(दोघेही रडत राहतात...)

.अनिल: ... टिकणारं किंवा संपणारं नेमकं काय असतं ?...

... पडदा पडत जातो...

--- 000 ---

सूचना : सर्व हक्क लेखकाचे स्वाधीन. प्रयोगापूर्वी लेखी अनुमती घेणे आवश्यक आहे.

पत्ता:- चं.प्र.देशपांडे, ३, स्नेहदीप अपा. वीर सावरकर मार्ग, सहकारनगर नं.२, पर्वती,
पुणे - ४११ ००९

फोन : ९३७१००५७७३.

संकेतस्थळ : www.champralekhan.com